

ТЕНДЕНЦІЇ СИНЕСТЕЗІЙНОЇ ОБРАЗНОСТІ
В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПОЕЗІЇ ХІХ-ХХІ СТОЛІТЬ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ
Е.ДІКІНСОН, Е.БІШОП, М.МУР, С.ПЛАТ, А.СЕКСТОН ТА А.РІЧ)

Синестезійний образ („синестезія” від гр. *συναίσθησις* – „одночасне відчуття”) як явище поетичного тексту довгий час був і залишається предметом дослідження таких галузей лінгвістики, як поетика та риторика. В межах синестезійного образу поєднуються два образи відчуття людини, наприклад, зоровий та слуховий. Такий образ може реалізовуватись у тканині вірша у вигляді словесно-поетичної синестезії (далі по тексту СПС), прикладом якої є вираз із поетичного тексту Е.Дікінсон: *“Let no sunrise’ yellow noise / Interrupt this ground”* (ЕД р. 166) – „Нехай сонячний жовтий гамір / Не турбує цю землю.”

Спроби дослідників пояснити семантику СПС не завжди завершувалися успішно: в ній вбачали парадоксальне поєднання вербальних одиниць на позначення образів відчуття людини. Зокрема існують випадки розгляду СПС як катахрезного [1:303, 312; 2:131] або ідіосинкратичного [3] утворення, вираженого вербальними засобами. З іншого боку, в науці також зафіксовано ряд спроб обґрунтування метафоричної природи синестезійного образу [4:163; 5:280; 6; 7:213] або його базування на еналаговій структурі [8:156]. Втім виявлення метафоричної основи синестезійного образу не означало його фундаментального пояснення, і такі дослідження зводилися до визначення домінантних модальностей корелята СПС.

Нині інструментарій когнітивної поетики дозволяє не лише дослідити концептуальну основу СПС, але й визначити тенденції синестезійної образності корпусу поетичних текстів конкретного автора або декількох авторів, віднесених дослідниками за певними критеріями до певних груп.

Метою даної статті є дослідження тенденцій синестезійної образності в поетичних текстах американської жіночої поезії ХІХ – ХХІ століть, яку літературознавець К. ван Шпенкерен поділяє на дві групи: „холодну” (Е.Дікінсон, Е.Бішоп, М.Мур) та „гарячу” (С.Плат, А.Секстон, А.Річ) [9: 85].

Об’єктом дослідження виступає СПС, а **предметом** – принципи синестезійної образності в групах „холодної” та „гарячої” поезії.

Матеріалом дослідження слугують 354 СПС, вилучених із поетичних текстів американської жіночої „холодної” та „гарячої” поезії.

Актуальність дослідження зумовлена потребою пояснення принципів синестезійної образності корпусів поетичних текстів вказаних вище груп авторів.

Наукова новизна статті пояснюється тим, що в ній уперше здійснено спробу виявлення загальних принципів і тенденцій синестезійної образності корпусів поетичних текстів та зроблено їх компаративний аналіз.

Результати проведених досліджень СПС [10] свідчать, що СПС є лінгвокогнітивним конструктом, який має три рівні: передконцептуальний

концептуальний та вербальний. Спробуємо простежити рівні синестезійного конструкту на прикладі наступної СПС із вірша Е.Бішоп *“I think the trees must intervene, / catching the music in their leaves / like gold-dust, till each big leaf sags”* (ЕВ 48) – *„Гадаю дерева повинні приєднатися, / ловлячи музику своїм листям, / як золотий пил, допоки кожен великий лист обвисне”*. Даний художній вислів є синестезійним художнім порівнянням, у межах якого звуковий образ *музика* порівнюється із зоровим образом *золотий пил*. На концептуальному рівні ця СПС демонструє образ-схему МУЗИКА – ЦЕ ЗОЛОТО, в якій характеристики музики, що зачаровує своїм неповторним звучанням, осмислюються крізь призму ознак коштовного металу – золота. Даний вербальний засіб передає авторське високе ставлення, зачарування музикою. Таким чином ефемерна сутність отримує характеристики конкретної, вічної й прекрасної. Передконцептуальний рівень аналізованої СПС складає синкретичне емоційно-сенсорне утворення, сформоване психологічними процесами відчуття та сприйняття звучання музики. Отже, дана СПС несе інформацію про особливості сприйняття звукового образу автором та надану ним високу оцінку звучання музичного мотиву.

Розглянемо принципи синестезійної образності американської жіночої „холодної” та „гарячої” поезії. Перш за все, зазначимо, що до категорії „холодний” відносимо такі стани людини, які характеризуються пониженим вегетативним тонусом її організму, пониженим кров’яним тиском та температурою тіла, емоційною індіферентністю або пониженим інтересом до життя та всіх його проявів. До категорії „гарячий” відносимо стани людини, які характеризуються інтенсивністю її емоційних переживань, що, в свою чергу, викликають підвищення температури її тіла та кров’яного тиску, підвищення загального тонусу.

Корпус аналізованих СПС американської жіночої „холодної” поезії демонструє, що в більшості з них реалізується тактильно-температурний образ ХОЛОДНИЙ. Сукупність таких синестезійних образів можна поділити на чотири групи: 1) СПС, у яких корелятом виступає тактильно-температурний образ ХОЛОДНИЙ; 2) СПС, де імплікується тактильно-температурний образ ХОЛОДНИЙ; 3) СПС, у яких відображено споглядання на відміну від безпосереднього переживання тактильно-температурного образу ТЕПЛИЙ; 4) СПС, у яких заперечується тактильно-температурний образ ТЕПЛИЙ.

До першої групи відносяться СПС, в яких тактильно-температурний образ ХОЛОДНИЙ є експліцитно вираженим, що можна простежити на прикладі синестезійного епітету із вірша М.Мур *“Cool official sarcasm”* (ММ р. 75) – *„Холодний бюрократичний сарказм”*. Даний синестезійний образ базується на культурно обумовленій образ-схемі НЕНАВИСТЬ – ЦЕ ХОЛОД і несе ідею існування зневажливих стосунків між людьми. Зазначимо, що в американській жіночій „холодній” поезії образи такого типу складають невеликий відсоток. Це пояснюється тим, що в поезії синестезійні образи є здебільшого новотипними, на противагу від стереотипних, які базуються на культурно обумовлених концептуальних образ-схемах.

Друга група СПС, в яких імплікується тактильно-температурний образ ХОЛОДНИЙ, є найбільшою у відсотковому співвідношенні. Сюди відносяться СПС зорової модальності, а також моторні та вагові СПС. У даній статті обмежимося

розглядом зорових синестезійних образів. У зорових СПС корелят може бути представленим кольоропозначенням, яке співвідноситься із тактильно-температурним образом ХОЛОДНИЙ. Для прикладу наведемо синестезійний епітет із віршованого тексту Е.Бішоп *“the songs are loud but somehow dim”* (ЕВ 8) – *„лісні гучні та дещо сіруваті”*. Наведений епітет базується на концептуальній образ-схемі БАЙДУЖІСТЬ – ЦЕ СІРИЙ КОЛІР. Як відомо [11:11], колір має здатність викликати конкретні емоції, звідси дуже часто людина концептуалізує пережиті емоції, стани та почуття в термінах кольорів. Так, у поданому прикладі кольоропозначення *сірий* несе інформацію про відсутність інтересу автора до пісень, що лунають, оскільки сірий колір не викликає в індивіда ніякого психічного збудження [12:127]. Серед колірних СПС цієї групи поезії переважають такі синестезійні образи, в яких корелятом виступає кольоропозначення темного або тьмяного кольору *dim, brown*, що передають знижений інтерес адресанта до сприйнятого явища або сум, викликаний ним. Відсутність інтересу та депресивний стан індивіда характеризуються зниженим вегетативним тонусом організму, зниженою температурою тіла. Тож, корелят колірних СПС у більшості випадків має в якості сенсорного відповідника образ тактильно-температурного відчуття – ХОЛОДНИЙ.

Іншою визначною ознакою колірних СПС американської жіночої „холодної” поезії є те, що ряд світлих кольоропозначень, які виступають корелятом у синестезійних образах, теж співвідносяться із образом відчуття ХОЛОДНИЙ і передають нюанси депресивних станів. Так, наприклад, кольоропозначення *аметистовий* в епітеті з віршу Е.Дікінсон *“Amethyst remembrance”* – *„Аметистовий спогад”* слід трактувати згідно з теорією психосемантики кольору як таке, що несе інформацію про схвильовано-тужливий стан авторки; а *синій* в епітеті *“blue buzz”* – *„синє дзижчання”* з поетичного тексту цієї ж поетеси імплікує стан суму, жалю, викликаного передчуттям кінця життя.

До цієї ж групи СПС відносяться синестезійні образи із сугестивними характеристиками образу ХОЛОДНИЙ. Це можна простежити на основі синестезійної метафори із вірша Е.Дікінсон *“Presentiment is that long shadow on the lawn / Indicative that suns go down; / The notice to the startled grass / That darkness is about to pass”* (ЕД р. 157) – *„Передчуття – це та довга тінь на галявині, / Яка свідчить про захід сонця; / Знак сполоханій траві того, / що темрява ось-ось настане”*, яка базується на синестезійній образ-схемі ПЕРЕДЧУТТЯ – ЦЕ ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ. Зорові образи *тінь, захід сонця, темрява* в даній СПС навіюють і вселяють відчуття холоду. Передчуття неприємного в людини часто супроводжується відчуттям холоду. СПС із поетичного тексту Е.Бішоп *“I am in need of music that would flow / Over my fretful, feeling finger-tips, / Over my bitter-tainted, trembling lips, / With melody, deep, clear, and liquid-slow”* (ЕВ 42) – *„Мені потрібна музика, яка б лилася / По моїм капризним, чутливим кінчикам пальців / По моїм зміненим гіркотою, тремтячим вустам, / З мелодією глибокою, прозорою та повільною”* та М.Мур *“The cataclysmic torrent of emotion”* (ММ р. 47) – *„Руїнівна злива емоцій”* базуються на концептуальних образ-схемах МУЗИКА – ЦЕ ВОДА та ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЕМОЦІЙ – ЦЕ ЗЛИВА відповідно. Образ води в поданих синестезійних образах також навіює відчуття прохолоди.

Третю групу СПС американської жіночої „холодної” поезії складають синестезійні образи, в яких образ ХОЛОДНИЙ реалізується шляхом відмови або заперечення образу ТЕПЛИЙ, про що свідчить ряд СПС із поетичних текстів Е.Дікінсон. Наведемо для прикладу синестезійний епітет із доробку зазначеного автора “*Let no sunrise’ yellow noise / Interrupt this ground*” (ЕД р. 166) – (переклад див. вище). Одним із основних мотивів віршованих текстів Е.Дікінсон є мотив смерті [13], який обігрується у вигляді ситуацій споглядання власних похорон, власного стану в момент смерті тощо. Цим художнім висловом поетеса передає своє небажання стикатися із зовнішнім світом, бачити його та відчувати його тепло. Дослідниками неодноразово виявлялися садомазохістські тенденції в творчості Е.Дікінсон [14, 15], отже подані рядки з її вірша є цьому свідченням: поетеса віддає перевагу холоду смерті перед теплом життя.

До четвертої групи синестезійних образів, у яких реалізується образ ХОЛОДНИЙ, належать СПС, що скоріше передають процес споглядання теплих образів, аніж їх безпосереднє переживання. В рядках із вірша Е.Бішоп “*Moving from left to left, the light / is heavy on the Dome, and coarse*” (ЕВ 48) – „*Рухаючись зліва наліво світло / на Куполі важке й різке*” основна характеристика світла – тепло – є відсутньою, що свідчить про процес споглядання за кольорами місцевого оточення.

Розглянемо особливості синестезійної образності американської жіночої „гарячої” поезії. У цій групі тактильно-дотиковий образ ГАРЯЧИЙ реалізується в 1) СПС, де референт або корелят представлений тактильно-температурним образом ГАРЯЧИЙ; 2) СПС, в яких імплікується образ ГАРЯЧИЙ; 3) СПС, в яких образ ХОЛОДНИЙ парадоксально сприймається як ГАРЯЧИЙ.

Першу групу синестезійних образів американської жіночої „гарячої” поезії, де реалізується тактильно-температурний образ ГАРЯЧИЙ, складають СПС, у яких референт або корелят представлений образом ГАРЯЧИЙ. Для прикладу наведемо синестезійні метафори із віршів А.Секстон: “*Let there be a God as large as a sunlamp to laugh his heat at you*” (AS₁ р. 218) – „*Нехай Бог буде такий величезний, як сонячний ліхтар, щоб усміхався до тебе теплом*”, “*I know your smile will develop a boil*” (AS₁ р. 247) – „*Я впевнена, твоя усмішка спричинить кипіння*”. Подані синестезійні вислови є результатом авторського переосмислення культурно обумовленої метафори ЛЮБОВ – ЦЕ ТЕПЛО. Прояви дружніх стосунків осмислюються людиною в термінах тактильно-температурного образу ТЕПЛИЙ.

До другої групи синестезійних образів американської жіночої „гарячої” поезії, в яких реалізується образ ГАРЯЧИЙ, належать СПС у яких цей тактильно-температурний образ імплікується. Синестезійна метафора “*To feed his eye with red*” (SP 1) – „*Наситити його око червоним*” із вірша С.Плат базується на концептуальній образ-схемі НАДИВИТИСЯ – ЦЕ НАЇСТИСЯ. Кольоропозначення червоний у складі цього синестезійного образу передає інтенсивну емоцію переживання любовної пристрасті [12:130]. Переживання таких і подібних емоцій супроводжується підвищенням тиску і, разом із тим, температури тіла людини. Тому кольоропозначення, що характеризуються яскравістю, мають тактильно-температурний еквівалент гарячий. Кольорова гама зорових СПС американської жіночої „гарячої” поезії є різноманітною. Її в основному складають яскраві кольори (*orange, green, pink, neon*), що здебільшого передають інтенсивні емоційні стани переживання зради, роздратування, кохання тощо.

Як і в „холодній”, у „гарячій” американській поезії наявні СПС, в яких тактильно-температурний образ ГАРЯЧИЙ реалізується шляхом сугестії. На відміну від „холодної” поезії, де образ ХОЛОДНИЙ реалізується навіюванням характеристик води, в „гарячій” поезії образ гарячий створюється сугестивними характеристиками вогню. Це можна простежити на прикладі наступних СПС: *“blazing in my golden hell”* (SP 60) – *„палаючи в моєму золотавому пеклі”*; *“Then rage took him like fire where lightning dives”* (AR p. 107) – *„Потім несамовитість понесла його туди, де зникає блискавиця”*, *“I am the love killer, / I am murdering the music we thought so special, / that blazed between us, over and over”* (AS₂ 82) – *„Я – вбивця кохання, / я вбиваю музику, яку ми вважали надзвичайною, / що спалахувала між нами знов і знов.”*

Третю групу синестезійних образів американської жіночої „гарячої” поезії, в яких реалізується образ ГАРЯЧИЙ, формують СПС, де депресивні стани осмислюються авторами в термінах тактильно-температурного образу ХОЛОДНИЙ. Втім парадоксальною рисою в них є те, що такі стани, викликають інтенсивні емоції, які мають тактильно-температурний відповідник ГАРЯЧИЙ: *“while from the moon, my lover's eye / chills me to death / with radiance of his frozen faith”* (SP 60) – *„коли із місяця око мого кохання / морозить мене до смерті / випроміненням його морозної вірності”*, *“Where apple bloom ices the night”* (SP 59) – *„Де яблуневий цвіт морозить ніч”*, *“Black love”* (AS₁ p. 139) – *„Чорне кохання”*. У віршах С.Плат часто звучать мотиви страждання, яке часто концептуалізується в термінах темних насичених кольорів, а також температурно-тактильного образу ХОЛОДНИЙ. Здебільшого такі СПС передають пережиті поетесою нервові розлади, стани депресій, які відчувалися нею надзвичайно гостро. Представлення досвіду жіночої тілесності як досвіду болю та страждань є однією із ключових тем у творчості С.Плат. Поетеса впродовж свого короткого життя страждала від психічних розладів, звільнення від яких шукала в поетичних мотивах ностальгії, захисного оціпеніння відчуттів та агресії [16:283]. Цим можна пояснити часту появу мотиву смерті в її віршах, яка осмислюється С.Плат як звільнення від усіх земних страждань. Образ-схеми СПС, зафіксованих у її поетичних текстах, розкривають специфічні аспекти депресивних станів поетеси, які в сукупності відтворюють його їх домінантну рису – оціпеніння, яке наводить на думку про бажання С.Плат покласти край своїм тілесним мукам.

У підсумок зазначимо, що запропонований літературознавцем поділ американської жіночої поезії ХІХ-ХХІ століть на „холодну” та „гарячу” групи підтверджується семантикою синестезійних образів. В СПС корпусу „холодної” поезії частіше реалізується тактильно-температурний образ ХОЛОДНИЙ, в той час, як у „гарячій” поезії в більшості синестезійних образів реалізується сенсорний образ ГАРЯЧИЙ.

Перспективою дослідження цієї проблематики може стати вивчення системи мовних засобів (фонетичних (звукосимволізм), морфологічних, синтаксичних), що підтримують принципи синестезійної образності поетичних текстів як одного автора, так і групи авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довгалецький М. Поетика. (Сад поетичний): Пер. з лат. – К: Мистецтво, 1973.
2. Квятковский А.П. Поэтический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1966.
3. Лурія А.Р. Маленькая книга о большой памяти // <http://www.psy.msu.ru/science/public/luria/small.html> (доступ 23.10.2004).
4. Уорф Б.Л. Отношение норм поведения и

мышления к языку: Пер. с англ. // Новое в лингвистике. – М.: Изд. иностранной литературы, 1960. – Вып. 1. – С. 135-168. 5. Ульман С. Семантические универсалии // Новое в лингвистике. – Вып.5: Языковые универсалии: Пер. с англ. под ред. и с предисл. Б.А.Успенского. – М.: Прогресс, 1970. – С. 250-293. 6. Grey W. Metaphor and Meaning // <http://www.ul.ie/~philos/vol4/metaphor.html> (доступ 31.08.07). 7. Бридсли М. Метафорическое сплетение: Пер. с англ. // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 201-218. 8. Москвин В.П. Русская метафора: Очерк семиотической теории. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: ЛЕНАНД, 2006. 9. VanSpankeren K. Outline of American Literature. – N.Y.: United States Information Agency, 1994. 10. Редька І.А. Словесна синестезія і словесна поетична синестезія як способи вираження авторської сенсорики в поетичному тексті // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО: Філологія. Педагогіка. Психологія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 14. – С. 27-32. 11. Драгунский В.В. Живая энергия цвета / Цветовой личностный тест: практическое пособие. Под. ред. В.В.Драгунского – Минск: Харвест, 2004. – С. 5-20. 12. Клар Г. Тест Люшера. Психология цвета // Цветовой личностный тест: Практическое пособие / Под. ред. В.В.Драгунского. – Минск: Харвест, 2004. – С. 127-171. 13. Чеснокова Г.В. Лірика Лесі Українки та Емілі Дікінсон: типологія та національні особливості: Дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. – К., 1999. – 164 с. 14. Палья К. Мадам де Сад из Амхерста: Пер. с англ. // Личины сексуальности. – Екатеринбург: У-Фактория; Изд-во Уральского ун-та, 2006. – С. 795-861. 15. Noble M. The Revenge of Cato's Daughter: Emily Dickinson's Uses of Sentimental Masochism // The Masochistic Pleasures of Sentimental Literature. – Princeton: Princeton University Press, 2000. – P. 147-189. 16. Венедиктова Т.Д. Сильвия Плат: дщери капитана Ахава // Американські літературні студії в Україні. Література США: роздуми, есеї, розвідки / За ред. Г.М.Сиваченко. – К.: Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, 2006. – Вип. 3. – С. 274-295.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

(AR) – Rich A. Collected Early Poems 1950-1970. – N.Y.: W.W.Norton & Company, Inc., 1995. – 435 p.
(AS₁) – Selected Poems of Anne Sexton / Ed. by Middlebrook D.W., George D.H. – Boston: Houghton Mifflin, 1988.
(AS₂) – Sexton A. Selected poems // <http://oldpoetry.com/author/AnneSexton> (доступ від 01.03.2005) (у тексті статті число біля аббревіатури відповідає порядковому номеру вірша на вказаному сайті)
(EB) – Bishop E. Bishop E. Selected poems // <http://oldpoetry.com/poetry/6221>
(ED) – Selected Poems and Letters of Emily Dickinson / Ed. by Linscott, R.N. – N.Y.: Doubleday, 1959.
(MM) – The Complete Poems of Marianne Moore. – N.Y.: Penguin Books, 1982.
(SP) – Plath S. Selected poems // <http://oldpoetry.com/author/SylviaPlath> (доступ від 01.03.2005) (у тексті статті число біля аббревіатури відповідає порядковому номеру вірша на вказаному сайті)
(доступ від 01.03.2005) (у тексті статті число біля аббревіатури відповідає порядковому номеру вірша на вказаному сайті)